

ГОРДАНА ЂЕРИЋ*
Институт за европске студије
Београд

УДК 82-4GENIS
Монографска студија
Примљен: 11.03.2014
Одобрен: 22.04.2014

ОСЕЋАЊЕ ПРИПАДАЊА У ЕСЕЈИСТИЦИ АЛЕКСАНДРА ГЕНИСА**

Сажетак: У овом тексту ауторка разматра осећање припадања у четири збирке есејистичке прозе Александра Гениса. То су збирке Вести из Едена (2003), Сточићу, постави се (2004), Храна, крв и тло (2009) и Космополита (2012) – све у издању београдске Геопоетике. Наглашавајући разлике у изучавању овог феномена у строго академским и књижевним жанровима, у уводном делу текста ауторка даје кратке теоријске назнаке о приступима осећању припадања у друштвеним наукама и у хуманистици. Централни и завршни део текста посвећени су представљању особеног становишта Александра Гениса, који овом феномену-осећању враћа елементарност, искушавајући га кроз свој однос према језику, храни, географији, породичним везама, али и кроз уобичајене митове његовог колективног тематизовања – патриотизам и космополитизам. Чињеница да је Александар Генис емигрирао из Совјетског савеза у Сједињене америчке државе усложњава лично питање припадања, а разумевање самог феномена, осим особеним а опет препознатљивим погледом, доприноси најмање утолико што развејава апстракције идеологизованих академских интерпретација овог феномена колико и тотализујуће ефекате његове административне употребе, карактеристичне за свако званично представљање.

Кључне речи: Александар Генис, осећање припадања, идентитет, језик.

*Ко си ти? – питао је владара неке земље лутајући монах.
– Цар, муж, отац и син.*

*Годину дана касније, кад је владару породица помрла,
а царство отето, мудрац га је опет питао: – Ко си ти?
Овога пута, не знајући шта да одговори, бивши цар се замислио.*

---

* gordanadjeric9@gmail.com

** Текст је настао као резултат рада на пројекту бр. 179014 који се одвија под покровитељством Министарства просвете и науке Републике Србије.

Ово је једна од анегдота којима Александар Генис варира питање идентитета и припадности, наговештавајући његову динамику и загонетност – привидну једноставност, а онда замршеност и тежину одгонетања. Питањем наизглед лаког одговора – како се у доба царевине и цару учинило – психологија и њој сродне дисциплине баве се као *универзалном карактеристиком и основном људском потребом* (Sedgwick & Yonge, 2008) а социолошки приступ осећању припадања даје значај најважније везивне карике између сопства и друштвене заједнице (May, 2011 :363).¹ О вечном питању припадања писано је из различитих перспектива, мада све мање са становишта примарног окружења, породичног на пример, а све више у најширим могућим оквирима – космополитским; императивно и утопијски истовремено делују овековне теорије о превазилажењу локалних пристрасности за рачун универзалног припадања (Craig, 2003 : 531-553). Плодне расправе о питању колективне припадности одвијале су се у последњој деценији прошлог века кроз сучељавања мишљења дисциплинарно различито усмерених истраживача, највише у контексту грубо оцртаних односа патриотизма и космополитизма; једну такву расправу о потреби привржености ‘најширој заједници људских бића’ и изградњи идеала ‘грађанина света’ покренуо је оглед Марте Нусбаум, управо под називом „Патриотизам и космополитизам” (Нусбаум & Коен, 1999 :9-29). Резултујући подстицајним увидима о колективним начинима везаности који се узајамно не искључују, иако су најчешће, као у случају иницијалног текста, представљени у дихотомном кључу, главнина прилога ове расправе ипак не премашује дељење лекција и упутства о пожељном образовању. Неуспешни у амбицији да рашчарају магнетизам патриотизма, још неуверљивијим показали су се у приближавању привлачности његове противтеже – стерилност и апстрактност формулација додатно је говорила о искусвеној неутемељености изнесених ставова. Одступање од манира подучавања и дељења лекција из удобне позиције – *исправљања туђе провинцијалности космополитизмом по својој мери* – показао је текст „Ерос против есперанта” Роберта Пинског (Pinsky, 1999 :103-111), јединог песника међу учесницима расправе, махом филозофима, политиколозима и социолозима. Његова оригинална позиција води нас упознавању друге, истог рода: у намери избегавања подучавајућих и општих места академских дискурса о феномену припадности, и с претпоставком да се кроз књижевне жанрове осећање припадања враћа искуству и не-

---

¹ За даље смернице у проучавању феномена припадања из социолошке перспективе: Kendall, G.P., Woodward, I. & Zlatko, S. 2009; Pollini, G. (ed.) 2005, Vol.15, No 3, p. 493-496.

посредније изражава, скрећемо пажњу на есеје и живот Александра Гениса – путника-писца, кога је живот научио кретању а кретање животу.²

Генисова ситуација емигранта³ из Совјетског савеза у Сједињене америчке државе испреда широк распон знања и сентимената стран академско-политичком промишљању и усложњава лично питање припадања, а разумевању самог феномена, осим особеним а опет препознатљивим погледом, доприноси најмање утолико што развјава апстракције идеологизованих академских интерпретација овог феномена колико и тотализујуће ефекате његове административне употребе, карактеристичне за свако званично представљање.⁴ Феномену припадања Генис враћа елементарност; не прескаче оно прво и једноставно, правећи се да има рецепт за нешто сложеније. Напротив, из запитаности над једним од најтежих питања, и у пропусним границама идентитетских оквира, покушава да размонтира његов механизам не би ли га схватио; прилази му

² Александар Генис рођен је 1953. године у Рјазању (Русија); рано детињство провео је у Кијеву, а највећи део младости у Риги, где је дипломирао русистику. Од 1977. године живи у Сједињеним америчким државама, радећи на пословима уређивања публикација на руском језику, књижевној критици, као и у радијским културним рубрикама. Познат и утицајан аутор постаје по књигама написаним у коауторству са Петром Вајлом, које су обавезно штиво у руским гимназијама. Од 1990. године пише самостално, а његове књиге преведене су са руског на бројне језике.

³ Ширу и сложенију слику употребе појма емиграција, између питања бескућништва, расејања, бесцилног туризма, добровољне или пак економске миграције, даје Едвард Саид у својим *Размишљањима о изгнанству* (Said, W. Edward 2000. *Reflections on Exile: And Other Essays*. Cambridge, Mass Harvard University Press).

⁴ Пример званичног представљања је Википедијина страница о Александру Генису; на тој чудној енциклопедији о Генису се каже да је руско-амерички писац (http://en.wikipedia.org/wiki/Alexander_Genis). Прецизна колико и тврђа да се риба најбоље осећа у риблијој чорби, одредница „руско-амерички” више је пропаганда, и више у служби „руског” и „америчког” него самог писца. Нестајући иза необичне одреднице која се прави обичном, једва видљиви писац овде је представљен са становишта географије која се издаје за званичну верзију историје – истину писца и о писцу, и истину сваког виђења. Делујући по већ уходаном начину поимања света, Википедијино одређење Генисове припадности, посложено и уштимано као да је реч о нечему саморазумљивом, не пита се да ли је могуће бити такав писац; равнодушно је према изузетцима као све тотално – „руско” и „америчко”. Узимајући на себе право расподеле, широку лепезу искуственог и осећајно тешко размрсивог, она пакује у чињенице недвосмислене припадности, што Википедијине тежње чини сличним државним – *да испуни собом сав расположиви простор*, како би Генис рекао. Уосталом, чудна енциклопедија и у овом случају само симулира посусталу науку, уопштавајући у привлачном паковању оно што се чини и што би могло да буде, уместо онога што јесте. Наводном систематичношћу глуми уверљивост ерудиције – класификује, посваја, ничему не оставља могућност неодређености. Мешајући средства и циљеве, њен поступак пати и од мањка и од вишка чињеничног, тако што мањак читања оправдава вишком читавања; доведен до самих крајности, овај поступак национализује игру случаја и живо(тно)г кретања.

с различитих страна, без унапред задате позиције и са склоношћу да изнесе недвосмислен и не баш допадљив став. „Ближње је тешко заволети, туђинце скоро немогуће” (Генис, 2004 :77) – закључиће аутор, јер одвећ интелектуалан да би био ‘интелектоцентричан’, клони се слатких лажи и компликованих поза. Привлачна предност Генисовог књижевног приступа над академским, било које дисциплине, јесте у неангажованости и пропуштању феномена припадања кроз сито које теоријски приступи више немају; вођен *искреним* и *проживљеним* као критеријумима ваљаности, пише о осећањима која су свима блиска, позната, једино што сви нису у стању да их искажу. Не мање важно је што своје ставове и искуство писац изражава на једноставан, читаоцу разумљив и близак начин – иза онога што пише стоји баш то што је написао. Особени Генисов стил и лепота спајања речи и низања реченица нису остали незапажени ни овде међу писцима: реч је о таленту да се пише и говори *посним а гладним језиком, који свему што изрекне придаје снагу посљедњих ријечи* (Јерговић, 2014).

А ко је Александар Генис, чему и коме припада, како се односи према земљи одрастања и двома државама за које је везан подацима из личних докумената и још којечим, шта га спаја са Србијом и њеном историјом, на који начин га други виде и како он одређује своје припадање и порекло – све су то питања чије ћемо одговоре дознавати кроз овај текст. О унутрашњем пишком доживљају припадања овде ће, што је више могуће, бити просуђивано на основу спољашњег – самог текста и, неретко, пишком речима. Све зато што је настајање овог текста вођено тежњом да не искриви ауторско становиште, или бар да га не искриви превише у наивној вери да га само представља. Истини за вољу, осећање припадања у Генисовим лирски интонираним документаристичким цртицама није нешто прикривено што би требало посебно тражити, откривати; доследан и отворен архивар и излагач интимних историја, своје и иних, Генис не потребује „објашњаваоца”, критичара који би очигледно преводио у могуће. Ни у једној од перспектива из којих искушава питање припадања не скрива се пишком поглед на свет – у свакој од њих он се оспољава на другачији начин; осим у мери која је својствена самом осећању припадности, пишчева позиција лишена је противуречности. Уметност Генисовог особеног приступања овом феномену-осећању одликује сензитивно и луцидно варирање његових валера и апорија; и негативно изражена, ова осећања често су на духовит начин оживљена, некада кроз анегдоту, некада у метафоричном кључу или поредбеном изразу.

У литерарном опусу Александра Гениса тема припадања није опсесивна, али је присутна у добром делу његове путописне, боравишне и друге есејистике.⁵ Овде ће у разматрање бити узете четири тако одређене збирке Генисове прозе: *Вести из Едена* (2003), *Сточићу, постави се* (2004), *Храна, крв и тло* (2009) и *Космополита* (2012), све у издању београдске Геопоетике. Избор баш ових књига нема учено објашњење – биле су у кућној библиотеци, а осим тога све четири су на сличан начин компоноване: од дневничких, критичких, културолошких, боравишних и, највише, путописно-кулинарских есеја, који пак јесу пишчева опсесија. И док је у кулинарској уметничкој прози, жанру без традиције у српској књижевности, питање припадања својствено самој области, њеној семиологији и антропологији, у осталим есејима ово питање појављује се скоро ниоткуда и изненада, ма на којим странама мисаоног и земљиног шара боравио писац: оно је нит која се прекида и изнова успоставља увезујући све четири ове књиге. Јако због своје крхкости као и све велико, бројношћу асоцијација и осврта, осећање припадности исплешће се у једну од најважнијих ауторових тема.

Није необично у Генисовом оригиналном поступку да критику или путопис започне на једном или о једном месту а заврши асоцијацијом из другог времена и са другог краја планете, варирајући *оно исто* свуда и увек – уверење да смо сви ми *придошлице на овом свету*, гости, и то незвани – што ће поновити и у интервјуу са својим српским преводаоцем (Генис, 2003 :290). Позицију *незваног госта у свету* варираће на другачији начин у једном каснијем есеју и провоцирати упитност саме могућности припадања. Тиме ће навестити сродно и још теже питање – можемо ли бити другачији од слике у којој нас други виде и одређују јер, из неког разлога, каже Генис, ниједни његови сународници у њему „не препознају свога” (Генис, 2012 :168). Пошто се у одгонетању овог питања не може стићи далеко, бар не у оквирима дате теме, овде ћемо се углавном бавити начинима на које Александар Генис ипак припада ономе чему не припада.

Географија која се прави историјом и која то (не) постаје

„Рођен у Рјазању и одрастао у Риги, успео сам још и да рано детињство проведем у Кијеву” (2009 :57) – написаће Генис у кулинарском

⁵ Сва жанровска одређења прозе Александра Гениса су условна. Најмање ћемо погрешити уколико кажемо да је његово писање међужанровско, између традиционалних форми путописа, есеја и кратке приче.

есеју о Летонији, земљи свог одрастања, а чудесна игра, звана живот, повезаће га – у смислу најдужих боравака – са две егоцентричне и идиосинкратичне државе, Русијом и Америком.⁶ Све ове земље имају своје дражи које писца маме да им се кроз писање обраћа – да, када је на западу, машта о Истоку, а да са истока сања Запад.⁷ Дочаравајући однос сталног недостајања, аутор рашчлањује географски простор од његовог историјског и институционалног структурисања. Према првом гаји сентименте, други погодује његовом иронијском таленту, некој врсти подумевајућег отклона и резерве од држава, империја и других видова политичког организовања.⁸ Летонија најбоље илуструје ову подељеност и двозначност ауторовог односа, јер, иако у њему сваки пут када допутује у земљу и крај где је одрастао „нешто затрепери” (Генис, 2009 :109), за ту исту земљу, сада посебну државу, нема много сентимената. Она га сети кишом која ромиња, храном, мирисима – свим оним што је писцу „недостајало за срећу у Америци” (Генис, 2009 :77) – па ипак, ту државу, за разлику од њене хране, не сматра отаџбинском. „Најтеже је неком предочити оно што најбоље знаш: интимно је до те мере твоје да се другом чини незанимљивим. Зато сам одлучио да проговорим о кухињи коју с правом сматрам отаџбинском, тек када је Летонија несумњиво постала иностранство” (Генис, 2009 :68).

Са дистанцом ‘странца’ лакше је поднети сећања из детињства али и разумети старе пријатеље који у новој држави налазе отаџбину и западају у осећања ‘великодржавног шовинизма’. Из позиције сверазумљивог оправдавања и духовито односи се према свом пријатељу Морису који у зрелом добу, упркос чињеници да није рођен као Летонац – Летонцем постаје. Аутор каже да је могуће да је то био „његов одговор на изазове кризе зрелог доба. Доживевши га, једни мењају жену, други професију, трећи – подаништво. Морис је променио националну припадност” (Генис, 2009 :66). С друге стране личних наклоности и изван њих, у свету и времену када независност држава постаје императив, упоредо са декларативним императивом глобалног повезивања, Генис исмева озбиљна лица ових творевина, циљајући на оно апсурдно и понављајуће у њиховим трагикомичним гримасама. „Ничег новог” – написаће – „ступили смо у епоху декоративних држава. На путу у заједничку

---

⁶ „Русија је самодовољна и на себе усмерена земља (...). Америка је такође самодовољна и егоцентрична. И она је окружена зидовима од огледала. И њој је свеједно шта се говори с оне друге стране, ако се већ не говори о њој” (Генис, 2004 :88-89).

⁷ „Да постанем Кинез, подстакла ме је интимна географија: живећи на истоку, маштао сам о Западу, живећи на западу – о Истоку” (Генис, 2012 :105).

⁸ „Кренуо сам у пропутовање земљом у којој сам одрастао али коју не могу да сматрам својом отаџбином, јер је у моје време већ – а и још – није било” (Генис, 2009 :66).

будућност, глобализација је пробудила апетит историје према средњо-вековној расцепканости. Старе државе се распадају, издвајајући из себе неке још старије области, које обнављају своју државност чак и онда када је нису никада имале” (Генис, 2009 :109).

Према другим двома државама свога (не)припадања Генис је још отворенији. Иако се у политичким дискурсима уобичејено разумевају као *пар супротности* – Совјетски савез, земљу у којој је рођен, и Сједињене америчке државе у којима живи – аутор не представља у бинарном коду; ничега конкурентског у том односу нема. Напротив, њихове тоталитарне склоности види као близаначке. „Па ипак, са Америком вам је као са Јеврејима: спремни сте да је грдите само међу својима. И једна и друга ситуација су ми познате. Осим тога, већ сам живео у једној ‘империји зла’ и, преселивши се у другу, нисам приметио разлику. И тамо и овде сам позиван на одговорност због испада власти коју нисам бирао” (Генис, 2004 :90). Да је критичност према држави (једнако као и осећања стида или поноса због ње) један од поузданих индикатора везаности за њу, наговестиће другим есејима; снага неузвраћене љубави појединца у односу на државу као да је сразмерна степену критичности према њој, тако да нова земља има прилику да постане домовином тек онда када почне озбиљно да нас нервира и љути – још ближе, када смо због њеног ‘поправљања’ спремни да чинимо и оно што нам иначе није својствено.⁹ У идеалном смислу, поуздан знак оданости држави било би прелажење сопствених граница, од чега је, због своје истрајне резервисаности према оваквим видовима друштвеног организовања, Генис миљама удаљен.

Као у тајном савезу, осећања припадања државама, као и осећања странствовања у њима, извиру из истог жаришта, мање поетског него стварносног у овом случају. Тамна страна ситуације истости – *и тамо и овде / ни тамо ни овде* – није једина страна ‘административног припадања’ двома по много чему различитим и сличним државама. Више је изузетак који подсећа на сложеније односе везаности али је, иако ‘тамна’, далеко од кобног осећања измештености, трагичног неприпадања или прецењеног осећања бездомности у популарној литератури. Нема код Гениса предвидљиве и отуда досадне закономерности статуса емигранта.¹⁰ Строже и огољеније, његове приче о овом феномену-

⁹ „Да ми је Америка отаџбина, подизао бих ТВ торњеве у ваздух!” (Генис, 2004 :94).

¹⁰ „Напустивши активну фазу живота ради контемплативне, ја сам се заиста показао пријемчивијим према променама у себи, него у свету. (...) Ја се и даље надам да ћу посетити оно што јесам помоћу другог: волим туђ простор и време, као и пре, када смо не надајући се да ћемо прећи границу, несебично изучавали њену онострану стварност према нетачним подацима” (Генис, 2012 :185).

осећању клоне се патоса и трагике, посебно приче о својој сопственој припадности и припадности оних које најбоље зна и које стога не штеди – расељеника из Русије. И као да се обраћа управо њима, двосмислену ситуацији коју деле сасуће им непосредно и без остатка: „Нас код куће сматрају туђима, а у Америци ми смо – наши. Што ти не смета кад чујеш матерњи језик да пређеш на другу страну улице – ми од свих најбоље познајемо себе” (Генис, 2012 :152).

Истрајан у неповерењу и према старој и према ‘новој’ домовини (Генис, 2009 :119), пишчев лични пример показује да географија не замењује тако лако историју, поготово не личну историју, коју неретко изједначавамо са биографијом. Истина је да је она усложњава, ничему не дајући предност, што аутору обезбеђује неопходну дистанцу у односу на свако сврставање; по прилици, то је процес у коме се не губи умреженост претходних знања и искустава, било естетичких или доживљених у уобичајеном смислу речи. Размрсити све то био би подвиг, јер припадност је тешко изразити али ју је лако осетити – и када је има и када је нема; можда зато што је припадање, баш као и неприпадање, стање срца верификовано умом.

„Једном сам играо одбојку на некој америчкој плажи. Након сваког додавања, ма какав био учинак, екипа би се окупила крај мреже, да се охрабри борбеним покличем: *Хеј, хеј – Ју Ес Еј*. Уста сам отварао заједно са осталима, али сам речи гутао, као приликом певања химне” (Генис, 2004 :73).

Када би све било једноставно као што није, патриотска осећања била би упоредива са осећањима спортских навијача – очекивано је да припадамо ономе за кога навијамо. Па ипак, поглед на ова питања изнутра и са стране, показале да једноставна једначина има изузетке; истине припадања нису увек сложене у одговарајућим и прегледним фиокама, како се често претпоставља. Ослободивши само питање патриотизма од приписане му тежине, аутор преиспитује могућност постојања вишеструких привржености – неколико сетова различитих памћења и колективних илузија ускладиштених у једном човеку.¹¹ Такав поступак обелоданиће да припадање у свету брзо изменљивих граница није ни игра случаја ни просто бирање или одлучивање. Шире и уже од административно видљивих одредница, карактерише га неки остатак сећања и ви-

---

¹¹ „Као реликт прошлости у ово наше време глобализације, фудбал омогућује безбедно пражњење анималног – и стога неспорно искреног – патриотизма. Код мене се то удвослучује. На овом шампионату навијао сам за обе своје историјске домовине. принуђен да поделим симпатије, схватио сам да ми се у летонском фудбалу допада фудбал, а у руском – навијачи” (Генис, 2004 :108).

шак знања и осећања према тим сећањима; могуће је, наиме, да човек припада једино том преостатку од сећања, које му не да да живи и од кога живи. За оспољавање овог феномена-осећања потребна нам је прецизнија мерна скала, осетљива за нијансе колико и за снажне ударце. Она би, у Генисовом случају, осим *не још наш* укључивала и *не више наш* или *недовољно наш*; јер када год би помислио да је „стигао кући”, писац би доспевао „на линију фронта” (Генис, 2012 :249). Ни сам не знајући и не успевајући да схвати колико је одласком постао другачији од житеља земље свог рођења, нити да ли је уистину различит од слике „Американца” у којој га они виде, једно ће, међутим, за Гениса бити извесно – да му управо сународници не дају да заборави на своју специфичну позицију у погледу припадности.

„У време својих посета Москви, ходам градом као Марсовац у провидном скафандеру. Нико не губи из вида откуда долазим и није сигуран с каквим намерама.

Непознати људи разговор започињу дружељубиво:

– Како си се снашао, нови Американче?

Стари пријатељи ми бацају истину у лице, сва је срећа те само ону о Америци.

– Шта Буш ради, још се слади?

Друга питања ми не постављају, па ни на ова не очекују одговор, муњевито прелазећи на новости из политике. Све што треба знати о Америци, овде се и без мене зна, а оно остало су – вражја посла. Па и ја, руку на срце, заборављам на Америку још на Шереметјеву – не знам да ли је била или ми се снила” (Генис, 2004 :87-88).

Наизглед склон различитим синтезама – највише због формулаичног изражавања ситуација *и тамо и овде / ни тамо ни овде*, или сентенци типа *све као код куће, по навици се осетих странцем* (2012 :172) – у овим питањима Генис је много ближи аналитичком приступу. Његова формулаичност стилска је одлика и с друге стране стереотипног, које одликује зналачка злоупотреба малог знања; управо супротно, она стилизује науку приповедања и аналитику аутора, коме положај умноженог (не)припадања омогућује да рашчарава све догме и љуте опозите, да се игра њима и тестира их, захваљујући управо ономе што називамо критичким отклоном од тих истих догми. Попут историчара раскринканих идеја, колико и оних у настајању, Генис се, искушавајући познате тачке огледања припадности, забавља узорним митом о ‘племенитом дивљаку’ – тим мезимчетом европског просветитељства, своједобно

претвореним у чињеницу,¹² али и химером Аустро-Угара од којих ће научити да се домовина не бира, него сабира „од свега што се може магнути” (Генис, 2012 :66). Не оставља на миру ни претпоставке о *колективно несвесном*¹³ јер су и у њима занесењаци тражили одговоре на вечна питања припадања, ни приче о ‘руској души’, мамурлуку и носталгији,¹⁴ да би, играјући се ватром, највише пажње поклонили теоријама *крви и тла*¹⁵ које ће, као и друге исувише рабљене или табуисане теме, ослободити озбиљног лица и тежине. Иронично преосмишљавање познатих образаца искушавања феномена припадности водиће га до личног, унутрашње-реалног односа према спорном феномену.

Далеко од немарности према сопственом пореклу, колико и од нужности да га по сваку цену нађе, истраживању својих корена приступа на начин као да је реч о астролошкој констелацији и предвиђању сутрашњег дана, које – ако ништа више – може да забави. Имајући на уму речи Набокова, који је припадност врсти опраштао лептирима, али не и писцима (Генис, 2012 :101), упушта се у авантуру копања по двома, узајамно подстичућим, својим старинама – словенској и семитској. Са другима речита, прецењена теорија мало тога казала је Генису. Као заливена, крв је – *ћутала*, а и тло Израела показало се попут сваке друге дестинације – аутору се тамо све допало, једино што му се ништа није учинило блиским (Генис, 2009 :124). Нешто занимљивију судбину имала је пишчева потрага за пореклом свога презимена; набасавши у Њу-јорку на тамнопуту даму идентичног презимена свом, објашњавала му

---

¹² То што се о варварима више тако не пише, објашњава духовито аутор, није из разлога политичке коректности него из чињенице што западњаци данас мање жале варваре, а више им завиде (Генис, 2009 :101).

¹³ „Постоји још и колективно несвесно, али ја не верујем у њега. То је Јунг смислио други назив за 'народну душу', коју су добро компромитовали лакомислени ентузијастичари. Набрајање, ипак, не може да опише душу. Она је неисцрпна баш колико и непоновљива. Уз то, држава је уопште и нема – јер државе нису бесмртне.” (Генис 2004 :97).

¹⁴ „У начелу, руска – као и свака друга култура – припада свакоме коме је потребна. У стварности пак постоји право прворођеног, који емигрант односе са собом заједно с чорбом од сочива” (Генис, 2004 :87).

¹⁵ „Руса препознајем с леђа, за воланом, у кочијама. Не треба да прислушкупјем, чак ни помно да посматрам – довољан је лакат или колено. (...) Па ипак, препознајем своје, ма у којој групи, укључујући и нудисте, у било којој униформи: полицајца, стјуардесе, чувара музеја. (...) Признајем, моје разметање одише расизмом, као сваки приоритет универзалног над личним. (...) Оправдава ме једино то што спонтано идентификујући земљака ма где га сретнем, сасвим нехотице нарушавам политичку коректност. Помирен с испадима шестог чула завичаја, узалуд се трудим да разумем његов механизам. Од чега се састоји та непојмљива ‘рускост’ која нас, обесно превазилазећи националне распре, све чини чедима једне већ непостојеће империје?” (Генис, 2004 :96-97).

је на пикантној мешавини украјинског и португалског „да у Рио де Жанеиру Гениса има пола гробља”, где су и њему били обећали место (Генис, 2009 : 124).¹⁶

Чак и када пише о табуисаним темама попут ове, некако као нехотично, аутор успева да изненади и насмеје – и све то у најсведенијој форми. Без компромиса и удварања, игла ауторовог компаса окреће се према својој вољи. Далеко од било које догме или устаљене институције, Генис плови по свом: у естетичком и кулинарски-сазнајном смислу отвара све четири стране света, у етичком је обично на планинским врховима филозофске мисли Истока где „племенит човек не служи два господара” (Генис, 2004 :71). Лично доживљајно мами га на север, ‘магловитој географији’ и ‘тамо где ромиња’, мада је и другде – *као код куће – домаћи*, како је у антици одређивано космополитско осећање, и истовремено *туђ и помало стран*, што овом одређењу космополитског осећања додаје Генис. Пишчеве ‘границе свога и туђега’ немају тежину истинских препрека и непремостивих разлика, него су стилска средства за приближавања позиције *незваног госта у свету*, односно особеног осећања припадности, које се због сталног избивања и странтовања уситнило у милијарде најразличитијих врста везаности. Свесно ограничења ‘јаког припадања’, избегава и бенефите на рачуну припадајућег. Његов космополитизам није, као што по неписаном правилу јесте, програмски став или идеја чији би Генис био манекен. Управо супротно, највише по околностима, рођењу и укусима, ово осећање салдо је личног ауторовог искуства и с ону страну пропагандног и подучавајућег. Изнутра раскривајући ово становиште, аутор увиђа да „провинцијалац, чешће него становник престонице, машта о томе да постане грађанин света, надајући се да ће му туђа култура надокнадити мањак сопствене” (Генис, 2012 :58). Истина је да не таји добробити и прагматичну страну ‘игре етничких нијанси’ и стога ‘елитистичког (не)припадања’, знајући да онај који је ‘постао нешто, губи право да буде све’ (Генис, 2003 :151). Литератури и луцидности овог особеног *Зерка, Радозналог Варварима*¹⁷ и *незваног госта у свету*, ситуација ум-

¹⁶ И све би се на томе и завршило, каже аутор, да није било рабина са Интернета. „Они су ми објаснили да наше презиме потиче од имена Енох. А оно се појављује већ у четвртој глави Књиге постања. Адамов вук, Каинов првенац, његовим именом назван је први град на Земљи. Према другим изворима, Енох је изумео писменост и жив се узнео на небеса” (Генис, 2009 :124).

¹⁷ Овим Генисовим „надимцима”, које је добијао у сусретима са незнанцима на својим путовањима, први у Србији, други у Јапану, може се додати и низ других истог значења, попут „Немирка” и „Њушкала” на пример, а сви су последица пишчеве нескривене

ножености и двоструке неангажоване припадности у многим погледима – погодује: „по природи колебљив, радујем се када не одлучујем сам. Нашавши се у процепу између ‘голубова’ и ‘јастребова’, добијам шама-ре с обе стране, једва стижући да окрећем образе” (Генис, 2004 :90).

Вучен и провоциран карто(гео)графијом од раног детињства, са свим њеним фикцијама које ће касније упознавати, политичким и симболичким, у зрелом добу аутор се лако носи: како се мало губи у апетиту великог – и обратно, што је била мода у последњих четврт века – јесте можда понављајуће чудо овога света, али одавно није за чуђење, бар не за Гениса, коме успева да искључи све искључивости. Искуство живљења у различитим системима, на границама империја и у њиховим паралелним световима,¹⁸ олакшава аутору разумевање и несталих и трајућих таквих утопија повезивања. Јер и Генис је, као и сви ми уосталом, ближи и даљи потомак империјалних и сличних творевина, и сви смо, овако или онако, баштиници тих наслеђа. Неке од таквих творевина које памтимо, попут Совјетског савеза и Југославије, сродне су ако ни због чега онда стога што су истовремено биле и *пропаганда* и *заједнице*, или више ово прво на штету другог. Можда отуда толико препознавања и разумевања за светове Генисове литературе овде у Србији.¹⁹ Слично искуство урушавања тих пропаганди, односно заједница пред нашим очима, у корист апетита и рађања неких других пропаганди, није једино заједничко искуство аутора и његових овдашњих читалаца. Даље сећање обелоданиће и друге везе, оне симболичке и зато трајније. Сензибилан на византијске вокале колико и на византијске симболе,²⁰ у Београду ће се осетити попут двоглавог орла окренутог и према Истоку и према Западу, који је и његова родна земља, баш као и Србија, своједобно из

радозналости и немирног духа који ништа не пропушта као неважно – све га занима и у све ‘гура нос’.

¹⁸ „У моје време на једну совјетску власт постојала је једна антисовјетска. Баш од те суморне аритметике сам и побегао у Америку. Једни кажу ради комфора, други – ради слободе, а трећи – зарад избора који омогућује да се из великог и заједничког живота доспе у мали али сопствени живот” (Генис, 2004 :95).

¹⁹ Како свој однос према Србији одређује сам аутор, најбоље се ишчитава из следећег навода: „Романсом са Србијом судбина као да ми нешто говори, али ја никако да разаберам шта. Зато ми се на балканским путовањима причињава некакво онострано шапутање. Ласкаво одмеравање ударја? А можда сам ја само грешка у адреси? Срби сматрају да сам прескроман, а, у ствари – ја сам у недоумици. То се, међутим, лако прихвата – уколико ти противрече” (Генис, 2012 :39).

²⁰ „Али цркве су ипак биле наше, византијске. У најстарију су нас довели да чујемо древни акатист. Имали смо срећу: пристао је да га изведе бард византијског вокала, Павле Аксентијевић” (Генис, 2012 :125).

Византије преузела као сопствени симбол.²¹ Т(р)ајни живот симболике старог грба писцу ће бити свевидљив у овој земљи, па ће је с правом, и по навизи, окарактерисати кроз формулу: „није Исток, али није ни Запад, нисам код куће, али ни међу туђинцима.” (Генис, 2012 :39).

Да постоје чудесни савези између литерарних и светова које сматрамо стварним – није новина, као ни то да стварност својом фантастиком неретко превазиђе литературу. Можда се већ чудом у Србији може сматрати ентузијазам издавача и преводилаца да континуирано приреде седам Генисових књига, које су *заувек и набоље* промениле српску књижевност, на исти начин на који је будистичка кухиња променила ауторов метаболизам (Генис, 2009 :77). Попут других чуда у Србији која буду и прођу ‘за три дана’ ни такозване петооктобарске револуције не бисмо се овде сетили да се у њу није уписао и Александар Генис – ‘страдао у њој’ и убрзо васкрсао, попут партије режима против кога је била подигнута.

„Па ипак, у тој сложеној земљи излазиле су моје књиге, подударачујући се – што на Балкану није тешко – са друштвеним катаклизмама. Једна књига се, на пример, појавила у јек револуције. Несрећним стицајем околности штампарија се налазила у згради Етнографског музеја. У њу су побуњеници упали на путу ка Народној скупштини. У гужви је нестало руско сребро. Маскирајући користољубље слободољубљем, гомила је опљачкала и штампарију. Уз повике ‘Доле Милошевићева пропаганда!’, револуција је уништила и моју већ укоричену књигу. Њен наслов је био *Тама и тишина*” (Генис, 2012 :25-26).

Све је у језику и језик је све

За читаоце сличног сензибилитета ауторовом отвара се ретка могућност праћења израстања индивидуалне грађевине света у, условно речено, друштвену и раније непостојећу реалност, по прилици ширу (због лакоће путовања) од индивидуалних искустава каква су могла постојати пре сто година. С друге стране, у том новом и друкчијем не губи се оно обично и најважније: и Генис је син свога оца и отац свога сина. Попут цара из анегдоте с почетка текста, и он има своје царство, само што је оно, будући изван материјалног, неутуђиво и неосвојиво.

²¹ „Правећи се да не примећујемо рушења, финансирана и доларима од мог пореза, пријатељски сам с домаћинима разговарао о Русији, али на енглеском. Присиљен да прихватим двосмисленост ситуације, осећао сам се као познати двоглави орао, чијим смо се наследницима сви ми овде сматрали” (Генис, 2012 :29-31).

Језик је то царство и једина Генисова домовина. У њему је све садржано – све време пишчево, ма на којим просторима га проводио. Уједно, језик је и једина истина пишчевог колективног припадања – самоуверена и чврста као да је реч о темељима куће. На ову истину дошао је поступком одузимања или дестилисањем до основне супстанце и саме есенције припадања. „Детету као домовина служи мајка, мека као влажна земља, одраслом човеку – отац, суров као закон. Мени је језик једино што без околишања могу да назовем родним” (Генис, 2012 :66). Огољене пишчеве истине не остају без објашњења: да би се писало на другом језику, сматра Генис, треба постати други човек, јер на туђим језицима *литерате могу да живе или ћутке или одрекавши се себе* (Генис, 2004 :72-73). „Реч је још и о томе да се у други језик, као у другу веру, прелази растајући се са родном средином, коју писци зову контекстом. Што је он шири и дубљи, то је теже бити без њега, јер заједно с контекстом нестаје тло за индивидуално стваралаштво” (Генис, 2012 :74). Бити писац за Гениса још значи немогућност заборављања ‘родног брлога’ и стално освртање уназад, али на свом, матерњем језику, који омугућује трајање и игру речима за писце већу од живота. Таквом писцу писање је морање, а таква професија значи припадање.

Ако је тачно да припадамо једино ономе што добро знамо, што осећамо или са чим саосећамо, онда са Генисом немамо дилему, јер његов је свет речи такав да се чини да свему о чему аутор пише истовремено и припада. Споменувши неког писца, град или јело – он га присваја. Припадајући језику, припада и свему, посебно читаоцима, ма шта о томе говорио сам аутор. А ипак, вредније од тога ‘свега’ за ову тему јесте представљање пишчевог оца и сина, односно њихово преламање у самом аутору, које ће одшкринути начине на које се различите генерације емиграната односе према земљи порекла. Својствене многим исељеницима различитих врста и побуда, склоности ауторовог оца, који је другу половину живота такође провео у Америци, откривају још више амбиваленција и двосмислености овог феномена. Паралелно неговање *завичајне стварности*, кроз праћење вести (чак и временске прогнозе) из родне и напуштене земље, јесте једна од ‘јавних тајни’ и карактеристичнијих двосмислености осећања припадања.

„Очев живот стекао је жељену двострукост. Његов свет се опет поделио на два нејаднака дела. Мањи је хранио његово тело, већи пак његову носталгију. (...) Посматрајући оца, извео сам емигрантски закон, жалећи што не знам да га преведем на латински зарад веће важности. ‘Где је телевизор, тамо је домовина’ (Генис, 2004 :94-95).

Неки *нераствориви остатак историје* хранио је парадоксалност очевог односа према држави од које *никада није очекивао ништа добро*, па ипак је патио када се њена мапа мењала и постајала мања (Генис, 2009 :115). Писац то објашњава у психоаналитичком кључу²² и на, њему својственији, ироничан и духовит начин: ”узалуд смо мислили да смо ми живели у СССР-у, то заправо СССР живи у нама (Генис, 2009 :120). Да ли ће и како ће та земља заживети у ауторовом сину, зависило је од – аутора. Рођен у Америци, Даниило (Дањка) до треће године није знао да постоји енглески језик, а када је у вртићу енглески почео да потискује руски, родитељи су се дали на прикупљање и читање дечје литературе на овом језику. С временом су се и језик, та супстанца која чини људе познате једне другима, и Русија, почели простирати ‘у задњем дворишту Дањкине ерудиције’, као једини капитал с којим ће пуно година касније посетити ту земљу. Обревши се у држави коју је замишљао попут огромног Брајтон Бича – „као Колумбо, Дањка је открио за себе Нови свет. За њега се свет удвостручио захваљујући неизмерној држави са мноштвом народа, у којој су сви, као у Британској империји, говорили на њему познатом наречју” (Генис, 2003 :88).

У сродничком односу са питањем порекла, осећање припадања није само о ономе о чему мислимо да јесте, или о чему мислимо да јесте у одређеном периоду живота. Посебно за литерате. У Генисовом случају, осим околностима и радозналошћу која га тера на стално кретање и измештање, оно је појачано сензитивним односом према природи и њеном зову, високим планинама, као и односом према времену које је прошло и које нам је дато.²³ Наизглед несвесни следбеник идеје о утицају садашњег на прошло доба (Улиг, 2010 :80), посебно у књижевној уметности, Генис даје најбоље од себе у критикама и приказима писаца онога и овога времена, откривајући колико припада свакој својој прочитаној књизи и њеном аутору, правећи их бољим, као што су и они њега направили таквим какав јесте. Говорећи њиховим гласом и начином, вратиће им оно најбоље од њих самих. Испитивање узајамности припадности између аутора и литературе о којој пише захтевала

²² „Можда је отац осећао да је значај његове судбине и личности пропорционална размерама државе које је тако желео да се ратосиља. (...) Како је старио, отац се, ни сам не примећујући, трудио да компензује сопствену немоћ туђом снагом. Оцу је недостајало домовине – у еполетама, чизмама, ракетама” (Генис, 2009 :119).

²³ „Што дуже живим у 21. веку, све више бих волео да се вратим у неки прединдустријски век, када је разговор сматран врхунском забавом, када је реченица имала поенту, а мисао – ток, када су реплике биле дуге, хумор прикривен, речи – своје, пажња – нетремична, слух – оштар, када искреност није служила као оправдање за незнање, када мрежу нису ткали електрони већ асоцијације...” (Генис, 2004 :81-82).

би отварање посебне теме о феномену чија се тематизација огледа у крајностима, или избегава, или политизује. Код Гениса је другачије: већ разноврсност перспектива из којих сагледава феномен припадања говори о отворености за ову тешку и у исти мах једноставну тему, као и о њеној неисцрпности. Не затварајући је, аутор је сваки пут подстиче идејама које се пре нису среле или га ово питање-осећање увек на нов начин изазива. И ако у Генисовој настајућој прози о осећању припадања има још неке тајне, она је у простору оног и даље отвореног, који је могуће испунити једино новим мотриштем или новим значењем старог сећања. Обликујући своје неангажовано припадање на различитим странама света, од књиге до књиге и од предјела до јела, то необично мотриште родних култура аутор је пре неколико деценија нашао у телесној и јестивој спознаји света, која дели његову прозу на кулинарско-уметничку и сву осталу. С временом нас уверивши да су локална јела једини поуздани наратори *родних историја*, мало другачији долазимо себи у госте, на ручак који би морао имати одговарајућу – месту и времену припадајућу – *лозу, поље и стадо* (Генис, 2009 :14).

Литература и извори:

1. Genis, Aleksandar 2003. *Vesti iz Edena* (prevod s ruskog Draginja Ramadanski). Geopetika : Beograd.
2. Genis, Aleksandar 2004. *Stočiću, postavi se* (prevod s ruskog Draginja Ramadanski). Geopetika : Beograd.
3. Genis, Aleksandar 2009. *Hrana, krv i tlo* (prevod s ruskog Draginja Ramadanski). Geopetika : Beograd.
4. Genis, Aleksandar 2012. *Kosmopolita* (prevod s ruskog Mirjana Grbić). Geopetika : Beograd.
5. Jergović, Miljenko 2014. Aleksandar Genis: Dovlatov i ini: <http://www.jergovic.com/subotnja-matineja/aleksandar-genis-dovlatov-i-ini/>
6. Calhoun, Craig 2003. 'Belonging' in the cosmopolitan imaginary. *Ethnicities*, 3 (2003) :4. pp. 531-553.
7. Kendall, G.P., Woodward, I. & Zlatko, S. 2009. *The Sociology of Cosmopolitanism: Globalization, Identity, Culture and Government*. Palgrave MacMilla, Houndmills, Basingstoke, United Kingdom.
8. May, Vanessa 2011. Self, Belonging and Social Change. *Sociology*. 2011. Vol. 45 no. 3(2011) p. 363-378.
9. Nusbaum, Marta/Koen, Džošua (ur.) 1999. Za ljubav domovine. Rasprava o granicama patriotizma (prevod s engleskog Drinka Gojković i Slavica Miletić). Biblioteka XX vek :Beograd.

10. Pinski, Robert 1999. Eros protiv esperanta, u: *Za ljubav domovine*. Rasprava o granicama patriotizma (103-111). Biblioteka XX vek :Beograd.
11. Pollini, Gabriele (ed.) 2005 Socio-territorial Belonging in a Changing Society, *International Review of Sociology*, Vol.15, No 3, p. 493-496.
12. Said, W. Edward 2000. *Reflections on Exile: And Other Essays*. Cambridge, Mass Harvard University Press.
13. Sedgwick, M. G. & Yonge, O. 2008. 'We're it', 'We're a team', 'We're family' means a sense of belonging. *Rural & Remote Health*. Vol. 8, No. 3 (2008), p. 1-12.
14. Ulig, Klaus 2010. *Teorija književne istorije. Načela i paradigme* (s nemačkog prevele Dušanka Maricki i Mirjana D. Stefanović). Službeni glasnik :Beograd.

THE SENSE OF BELONGING IN THE ESSAY WRITING OF ALEXANDER GENIS

Summary: In this text, the author examines the sense of belonging in four collections of essay prose by Alexander Genis (1953). The collections in question include *News from Eden* (2003), *Table set itself* (2004), *Food, blood and soil* (2009) and *Cosmopolite* (2012) – all published by Geopoetika, a Belgrade publishing house. In the introductory part of the text, by highlighting the differences in studies of this phenomenon in strictly academic and literary genres, the author provides short theoretical clues on approaches to the sense of belonging in social studies and humanities. The second and the final part of the text are entirely focused on presentation and analysis of a specific viewpoint of Alexander Genis, who restores the elementary quality to this phenomenon/sense, while examining it through its relation to language, food, geography, family ties, but also through common myths of collective thematisation – patriotism and cosmopolitanism. The fact that Alexander Genis emigrated from the Soviet Union to the USA (1977) makes a personal issue of belonging more complex, while his position contributes to understanding of the phenomenon itself in so far as it dispels both the abstractions of ideologised academic interpretations of this phenomenon and the totalising effects of its administrative usage, typical of any formal presentation.

Key words: Aleksandar Genis, sense of belonging, identity, language